

Антоніна Царук
ORCID: 0000-0002-2976-4202

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІЗНАННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ (на прикладі китайської літератури)

ARTISTIC TEXT AS AN TOOL OF KNOWLEDGE OF MENTALITY (on the example of Chinese literature)

Шлях до пізнання ментальності народу пролягає через національну літературу. Кожна культура прагне зафіксувати власне буття в часі через текст, осяяний істиною, аби передати нащадкам інформацію, закодовану художньою символікою. Вершинні досягнення стають надбанням усього людства. Геній не народжується у вакуумі, йому необхідне середовище й підґрунтя для зростання. Такі висновки, на моє переконання, щоразу впливають із літературознавчих досліджень, де аналізується діалектика таланту, вплив традицій на становлення митця та експериментування його над власним стилем у пошуках неповторності.

2012 року Нобелівським лавреатом з літератури став китайський письменник Мо Янь. Свою лекцію нобеліат назвав «Оповідачі», укорінивши таким чином власну літературну творчість у давню традицію усного поетичного мовлення Піднебесної. Його промова мала сповідальний характер і була адресною – до пам'яті матері, яка підтримувала інтерес підлітка до недільних виступів народних оповідачів, не даючи йому в цей день господарських доручень і купуючи книжки на зекономлені гроші. Цілісність материних моральних засад у вчинках і оцінках залишилась для письменника етико-естетичним мірилом вартості, яка не зазнає девальвації.

Окрім родинного впливу, цікаво простежити літературне підґрунтя, на якому зросла сучасна китайська література в особі Мо Яня (нар. 1955 р.) та чи має вона перегуки з українською. Передусім варто звернутися до творчості основоположника нової китайської літератури Лу Сіня (1881–1936), перше оповідання якого – «Записки божевільного» (1918) – самою назвою викликає алузію гоголівської повісті 1835 р. Однак головний персонаж Лу Сіня тільки здається божевільним в очах оточення. Насправді він вражений власним відкриттям, підсвідомо відчувши боротьбу кожної істоти за місце під сонцем, а отже, екзистенційну самотність у ворожому світі. Звідси – метафора людодівства як визначальна ознака сутності стосунків, позбавлених духовності.

Нерідко незворушний вираз обличчя китайського студента та його неприховану байдужість до загибелі людей, навіть якщо інформація стосується земляків, ми схильні пояснювати філософськими практиками, пов'язаними з конфуціанською стриманістю та традиційними медитаціями даосизму. Проте, досліджуючи «під мікроскопом» тексти Лу Сіня, неможливо не зауважити

.....
повсякчас наголошувану рису, що викликає занепокоєння моральним станом суспільства: зокрема, в оповіданні «Блиск», коли йдеться про встановлення особи загиблого, «сусідам було ліньки піти глянути, а родичів не знайшлося. <...> Причина смерті не викликала сумнівів. Це не було вбивство задля пограбування – роздягнути мертвого вважалося справою звичайною» (!) [2, 151]. Такий фінал життя сільського вчителя, який, аби вирватися зі злиднів, наполегливо (16 разів!) намагався здобути вчений ступінь.

Філософічні розмисли про зв'язок життя і смерті завершують історію «Кроликів і кішки»: «Якщо можна звинувачувати творця, то, на мою думку, в тому, що він створює занадто багато життів і занадто багато їх забирає» [2, 155]. Усвідомлення підлітком закону єдності й боротьби протилежностей у несправедливому світі стає поштовхом до втручання в цей світ з позицій влади гнучкого розуму: «Чорній кішці тепер недовго лишилось поважно розгулювати» – оповідач згадав про отруту [2, 155].

Ліричний герой Лу Сіня зважається на відкрите богоборство у філософському етюді «Між збляклих кривавих плям». Присвята твору перегукується з Шевченковою поемою: «Пам'яті мертвих, живих і ще не народжених» [2, 325]. Головне звинувачення Богів – у боягузстві, у діях тайкома, в реалізації задуманого руками людей. Це прирікає людство на страждання, позбавляє можливості зробити висновки з історичної пам'яті, ба більше: страждання сприймаються як вияв наповненості життя. Сміливець, який зберіг пам'ять і зрозумів свою місію в перетворенні світу, іде за голосом крові, могил і відповідальності перед майбутнім, тому кидає виклик Богам в ім'я справедливості. Від екзистенції покинутості до філософії бунту – такий шлях персонажів фундатора нової китайської літератури.

Роман Мо Яня «Червоний гаолян: історія однієї родини» являє собою калейдоскоп новел, присвячених темі самоусвідомлення в антияпонській боротьбі 1937–45рр. Оповідач простежує психологічний вплив кривавих подій на емоційний стан особистості, яка не в змозі їх кардинально змінити, перетворюючись на спостерігача із загостреним світовідчуттям (візуальним, звуковим, смаку, запаху, тактильним) і виснаженою захисною реакцією. Автобіографізм роману дав можливість синтезувати всі рецептори, долучивши інтуїтивно-містичне сприйняття, що зумовило дифузійну літературних жанрів і течій, органічно працюючи на реалізацію ідеї.

Поєднання героїчного епосу з новелами самоусвідомлення людини в межовій ситуації (офіра чи пристосуванство, сміливість чи вичікування слухної для власного фізичного порятунку миті) традиційне для китайських народних оповідачів ритмізованих пісенних текстів, пов'язаних із весіллям чи викраденням нареченої, – усе це є національним підґрунтям, на якому виріс нобеліат.

Варто зауважити, що досить повне уявлення про тематику китайських саг та манеру їх виконання, особливості спілкування на родинному та сценічно-партнерському рівні дає роман «Оповідачі» відомого китайського письменника

Лао Ше. Його оповідь про творчі злети і життєві випробування безправної сироти-оповідачки Сюлянь в період антияпонської війни актуалізує проблему людської гідності та жіночого безправ'я [1]. Тому китайська Сюлянь і Шевченкова Катерина близькі й зрозумілі в будь-якій країні. А командувач Юй, його син Доугуань і закатований ворогами дідусь-архат («Червоний гаолян») викликають алузії житій героїв поеми Великого Кобзаря «Гайдамаки».

Джерела та література

1. Лао Шэ. Сказители : Роман / Пер. с кит. и Предисл. Н. Спешнева. М. : Радуга, 1986. 256 с.
2. Лу Синь. Повести. Рассказы / Пер. с кит. М. : Худ. литература, 1971. 496 с.
3. Мо Янь. Червоний гаолян: історія однієї родини: Роман / Пер. з кит. Н. Кірносолової. Х.: Фоліо. 2015. 638 с.